

ČESLOVAS MANČINSKAS

AUKŠTIEJI KURSAI – PIRMOJI NEPRIKLAUSOMOS LIETUVOS AUKŠTOJI MOKYKLA

Lietuvos aukštojo mokslo istorijoje reikšmingą vietą užima visuomenės, pirmiausia mokslinės inteligentijos ir ją palaikiusių sluoksnių, nuveikti darbai ugdant aukštąjį mokslą. Jie ypač svarbūs dėl to, kad buvo atlikti labai sunkiais besikuriančiai valstybei ir jos piliečiams laikais, kai net valstybinės valdžios įstaigos, kurių galimybės nepalyginamai didesnės negu piliečių, nepajėgė aprėpti daugelio gyvenimo sričių reikalų, kai dauguma problemų buvo atidedama vėlesniems, geresniems laikams. Kaip tik tuo metu lietuvių mokslinė inteligentija paėmė į savo rankas nacionalinės aukštosios mokyklos steigimo iniciatyvą ir, parodžiusi didžiulį entuziazmą bei atsida-
vimą, visiškai savarankiškai ėmėsi ją kurti.

Istorinėje literatūroje šis klausimas nėra išsamiau nagrinėtas. Pirmąjį darbą – gana išsamų straipsnį apie Aukštųjų kursų įkūrimą ir jų veiklą – 1934 m. paskelbė Lietuviškojoje enciklopedijoje vienas iš jų organizatorių ir vadovų, tuometinis Vytauto Didžiojo universiteto Matematikos ir gamtos fakulteto dekanas prof. Z. Žemaitis¹. Taip pat paskelbti jo ir ilgamečio Medicinos fakulteto dekanas prof. V. Lašo atsiminimai². Prisiminimus apie mokymąsi Aukštuosiuose kursuose paskelbė buvęs jų klausytojas, vėliau žymus mokslininkas prof. J. Indriūnas³. Apie Aukštuosius kursus prabėgomis ir bendrais bruožais rašė šio straipsnio autorius⁴.

Straipsnio tikslas – naudojantis archyvine medžiaga, Aukštųjų kursų veiklą reglamentavusiais įstatymais ir kitais dokumentais, to meto periodine spauda, atsiminimais ir kt., nušviesti Aukštųjų kursų įkūrimą ir jų veiklą 1920–1922 m.

Susikūrus savarankiškai Lietuvos valstybei, buvo būtina organizuoti valdymo aparatą, vystyti ekonomiką, švietimą, kultūrą, dvasinį visuomenės gyvenimą. Reikėjo daug kvalifikuotų specialistų, kurių tuo metu, ypač turinčių aukštąjį išsilavinimą, buvo labai mažai. Dėl Rusijos carizmo vykdytos nacionalinės politikos, savos aukštosios mokyklos nebuvimo beveik iš-tisą šimtmetį kraštas kultūros atžvilgiu buvo atsilikęs. Pagal oficialius pirmojo visuotinio gyventojų surašymo (1923 m.) duomenis, neraštingi gyventojai (nuo 10 metų ir vyresni) sudarė 32,6%, mažaraščiai – 25,18%, o raštingi – 42,18% visų Lietuvos gyventojų⁵. Deja, per šį gyventojų surašymą

nepateikta duomenų apie raštingų žmonių išsilavinimą, nes raštingais tada buvo laikomi visi mokantys skaityti ir rašyti. Nepavyko bent apytiksliai nu-
statyti aukštąjį išsilavinimą turinčių žmonių skaičiaus. Kauno komercijos
mokyklos direktoriaus Z. Žemaičio surinktais duomenimis, 1919 m. pabai-
goje Lietuvoje buvo tik apie 300 mokytojų, turinčių aukštąjį išsilavinimą,
arba 10 kartų mažiau, negu jų reikėjo⁶. Švietimo ministerijos duomenimis,
1921 m. Lietuvoje tik 5 žmonės turėjo aukštąjį gamtos mokslų išsilavinimą;
tiek pat buvo ir agronomų⁷. Visa tai rodė, kad būtina steigti nacionalinę
aukštąją mokyklą. Antra vertus, tai akivaizdžiai rodo, kokia buvo pradžia,
kai reikėjo pradėti kurti valstybinę visų lygių švietimo sistemą ir rengti na-
cionalinius kadrus visoms gyvenimo sritims nepriklausomoje Lietuvoje.

Lietuviams turėti savo nacionalinę aukštąją mokyklą vertė pats gyveni-
mas, didėjantys socialiniai bei kultūriniai krašto poreikiai. To primygtinai
reikalavo ir visuomenė, jaunimas. 1919 m. pabaigoje Lietuvoje buvo apie
1000 jaunuolių⁸, baigusią gimnazijas ir norinčių siekti aukštojo mokslo, bet
pasaulinio karo ir vokiečių okupacijos nuniokotame krašte net ir pasitu-
rintys žmonės dar nepajėgė siųsti savo vaikų mokytis į užsienį. Savos aukš-
tosios mokyklos steigimo šalininkai, be kitų motyvų, nurodydavo ir tai, jog
nacionalinės aukštosios mokyklos įkūrimas pakels Lietuvos prestižą užsie-
nyje, kad nacionalinis universitetas – tai valstybės savarankiškumo ir ne-
priklausomybės simbolis.

Kaip žinoma, nepaisydama ūkio suirutės ir labai sunkių politinių sąly-
gų, Lietuvos Valstybės Taryba 1918 m. pabaigoje buvo numačiusi skubiai
atkurti Vilniaus universitetą, ir jau 1919 m. sausio 1 d. turėjo būti atidaryti
du fakultetai – Teologijos (11 katedrų) ir Socialinių mokslų (26 katedros).
Tačiau 1918 m. gruodžio 5 d. Valstybės Tarybos priimtas Vilniaus universi-
teto statutas⁹ dėl sunkių sąlygų nebuvo pradėtas įgyvendinti. Pagrindinė
priežastis, kaip rašė savo atsiminimuose vienas iš 1918 m. vasario 16 d. Ne-
priklausomybės akto signatarų P. Klimas, nebuvo lėšų¹⁰. Po metų Lietuvos
politinė ir ekonominė padėtis pagerėjo. Tačiau dabar vyriausybės politika
aukštojo mokslo srityje pasikeitė. Motyvuodama lėšų ir mokslo personalo
stoka, ji laikinai atsisakė nacionalinės aukštosios mokyklos steigimo idė-
jos. Suprantama, aukštosios mokyklos įkūrimas ir išlaikymas brangiai kai-
navo, o valstybė tuo metu nebuvo turtinga. Tačiau jau 1918 m. buvo tikima-
si tam reikalui surasti lėšų, o po metų galimybės padidėjo, juolab kad aukš-
tojo mokslo tikslams jau buvo skiriamos tam tikros sumos. Be to, iki 1919 m.
pabaigos į Lietuvą sugrįžo nemaža karo išblaškytos lietuvių mokslinės in-
teligentijos, ir mokslo personalo gerokai padaugėjo, lyginant su 1918 m.
Tačiau valstybiniuose sluoksniuose vyravo ir buvo pradėta įgyvendinti nuo-

stata, kad iš pradžių reikia skirti kelias dešimtis valstybinių stipendijų studijoms užsienyje, o baigę mokytis ir įgiję mokslo laipsnius stipendininkai, sugrįžę į Lietuvą, galėsia įkurti savo aukštąją mokyklą¹¹. Tai buvo labai brangus, neefektyvus ir daug laiko reikalaujantis kelias. Juo einant, specialistų nuomone, aukštosios mokyklos Lietuvoje būtų reikėję laukti apie 10 metų.

Jau 1919 m. birželio 1 d. spaudoje pasirodė pranešimas, kad Vyriausybė išskyrė 20 stipendijų studijoms užsienyje ir jas slapta nuo visuomenės išsidalijo „tam tikros pakraipos moksleivių būrelis“¹². 1919 m. birželio 4 d. Kaune įvykęs studentų susirinkimas pareiškė protestą prieš „šeimynišką“ pirmųjų valstybinių stipendijų išdalijimą, kurį atliko krikščionių demokratų partijos veikėjo P. Dovydaičio vadovaujamo trečio Ministrų kabineto Švietimo ministerija¹³. Kad ateityje nebūtų savivalės, 1919 m. rugpjūčio 22 d. buvo priimtos „Taisyklės skirti stipendijoms aukštąjį mokslą einantiems“¹⁴, o 1919 m. spalio 20 d. laikraštis „Lietuva“ pirmą kartą paskelbė visuomenei pavardes stipendininkų, siunčiamų studijuoti į užsienį. Tačiau, kaip parodė gyvenimas, valstybinę stipendiją studijoms užsienyje galėjo gauti daugiausia valdininkų artimieji ir turtingų žmonių vaikai, nes minėtose „Taisyklėse“ nekreipiama dėmesio į pretendento gabumus ar neturtą. Svarbiausia – reikalauta rekomendacijos iš visuomenės institucijų ar konkrečių komisijai pažįstamų asmenų. Gauti tinkamą rekomendaciją be pažinties su „komisijai žinomų asmenų pavardėmis“ net ir labai gabiam jaunimui nebuvo vilties. O pagal pažintis valstybinės stipendijos buvo skiriamos ir turintiems dvarus, ir net keliems tos pačios šeimos nariams – vyrui ir žmonai, broliui ir seseriai, kaip antai Lipčiui ir Lipčienei, Spetylai ir Spetylienei, Steponaičiui ir Steponaitienei, Šmulkščiui ir jo seseriai Šmulkštaitei ir t. t.¹⁵ Vėliau Seime viešai buvo nurodyta, jog praktiškai „gali rekomenduoti tik-tai asmenys, kurie yra geruose santykiuose su švietimo ministriu. (...) Rekomendacijos buvo reikalaujamos iš klebonijos ir iš tų organizacijų, kurios buvo palankios Švietimo ministerijai. Tos visos rekomendacijos buvo be prasmės, kurios paėjo iš kur kitur ir su jomis buvo nesiskaitoma“¹⁶. Šios aplinkybės, be abejo, skatino opozicinius visuomenės sluoksnius dar atkakliau kovoti dėl skubaus nacionalinės aukštosios mokyklos įkūrimo Lietuvoje.

Reikšdamas plačiausių Lietuvos visuomenės sluoksnių interesus ir nuotaikas, tuometinis Kauno komercijos mokyklos direktorius Z. Žemaitis pirmasis viešai spaudoje iškėlė nacionalinės aukštosios mokyklos reikalingumo idėją. Jis paruošė išsamų „Memorandumą aukštosios mokyklos steigimo reikalu“, kurį 1919 m. rugsėjo mėn. įteikė švietimo ministrui J. Tūbeliui, o pas-kui su E. Volteriu – Respublikos prezidentui A. Smetonai. Memorandume

įtikinamai argumentuota, kad būtina kuo skubiau kurti nacionalinę aukštąją mokyklą, nes „tuojau reikia daugelio kvalifikuotų žmonių valstybės aparatu“, be to, „pirmais antrais metais galima verstis mažiau kvalifikuotais žmonėmis, ilgesniam – kokių dešimties ir daugiau metų – laikotarpiui negalima taip palikti“¹⁷. Valstybės stipendininkų siuntimas į užsienį, Z. Žemaičio nuomone, neduos laukiamų rezultatų, nes, pirma, ne visi stipendininkai, baigę mokslus, bus tinkami pedagoginiam ir mokslo darbui aukštojoje mokykloje; antra, dalis jų susivilios geresniu gyvenimu užsienyje ir nesugrįš į Lietuvą; trečia, padirbėję užsienyje gerai įrengtose aukštosiose mokyklose, ne visi sugrįžusieji į Lietuvą panorės ir pajėgs nuo pat pradžių kurti savąją aukštąją mokyklą; ketvirta, iš to 1000 norinčių studijuoti bus suteikta privilegija valstybės lėšomis užsienyje mokytis tik kelioms dešimtims, o daugumai jaunimo ir kartu Lietuvos valstybei bus padaryta skriauda, nes dauguma ne tik tuos 8–10 metų, bet ir visam laikui liks be aukštojo mokslo. Šie nuogastavimai netrukus visiškai pasitvirtino: dirbti į Lietuvos aukštąsias mokyklas atėjo tik vienas kitas buvęs stipendininkas, o visi kiti pasirinko biznio sritį, diplomatinę, administracinę ir kt. darbą.

Memorandume įtikinamai įrodyta, kad Lietuvai reikalinga plataus profilio, universiteto lygio aukštoji mokykla, kurioje būtų studijuojami ne tik klasikiniai humanitariniai mokslai ir medicina, bet ir specialiųjų aukštųjų mokyklų, pirmiausia politechnikos ir žemės ūkio, mokslai. Tai leistų ekonomiškai panaudoti skiriamas lėšas, patalpas, mokymo priemones ir negausų mokslo personalą. Vėliau Lietuva gal pajėgs steigti bei išlaikyti ir atskiras specializuotas aukštąsias mokyklas, bet iš pradžių būtina viską sukoncentruoti universitete. Z. Žemaičio nuomone, Lietuvoje yra realios galimybės aukštajai mokyklai steigti, nes yra pakankamai žmonių, dirbusių aukštosiose mokyklose. Iš pradžių, kadangi nebuvo universitetui specialiai skirtų patalpų, galima popietinėmis valandomis dirbti gimnazijose. Mokslo personalas pradžia turi šiek tiek mokslinės literatūros; mokslo priemonių taip pat galima surasti ir vietoje pasigaminti. Memorandume prieita prie išvados, jog „aukštosios mokyklos steigimą reikėtų atidėti „iki geresnių laikų“, t. y. mažiausiai dešimčiai metų. Lietuvos valstybės (...) skubūs interesai ir besivystąs visas krašto gyvenimas reikalauja steigti ją tuojau. Tegu ji pradžioje nebus tobula, bet ji natūraliu būdu žengs pirmyn kartu su krašto gyvenimu ir su augančiais jo reikalais“¹⁸.

Švietimo ministras J. Tūbelis nepritarė Memorandumo autoriaus sumanymui steigti Lietuvoje universitetą. Kaip prisimena Z. Žemaitis, ministras pareiškė, jog „Lietuvai pirmiausia reikia ne aukštos inteligencijos žmonių, bet „gerų gaspadorių“¹⁹. Nepritarė ir Respublikos prezidentas

A. Smetona, teigęs, jog gamtos ir technikos „specialybių žmonių ruošimas esąs kraštui neaktualus“, o „tuo metu gali būti kalbama tiktai apie teologijos ir socialinių mokslų fakultetų steigimą, nes jie esą reikalingiausi tautos kultūrai kelti, tautos dvasinei nepriklausomybei atkurti“¹⁸.

Matydamas, jog Lietuvos vyriausybė nesirengia steigti nacionalinės aukštosios mokyklos, Z. Žemaitis siūlė steigti ją visuomeniniais pagrindais. Jo sumanymui pirmieji pritarė J. Vabalas-Gudaitis, T. Ivanauskas ir B. Kuodaitis²⁰. Susibūręs iniciatyvinis-organizacinis aukštosios mokyklos steigimo būrelis (Z. Žemaitis, T. Ivanauskas, A. Janulaitis, J. Vabalas-Gudaitis, L. Vailionis) apsvarstė Universiteto kursų (taip iš pradžių vadinosi Aukštieji kursai – Č. M.) steigimo planą, kvietė nemažai mokslinės inteligentijos į pasitarimus dėl kursų struktūros, dėl mokslo personalo parinkimo ir kitais organizaciniais klausimais. Universiteto kursų komisijos vardu 1919 m. spalio 6 d. Z. Žemaitis per spaudą kreipėsi į Lietuvos jaunimą, kviesdamas jį pranešti Švietimo ministerijai, kokius mokslus norėtų studijuoti²¹, kad pagal tai būtų galima planuoti skyrius ir komplektuoti mokslo personalą. Per keletą dienų buvo gauta apie 600 pareiškimų. Dauguma norėjo studijuoti mediciną, techniką ir gamtos mokslus. 1919 m. spalio 8 d. buvo sukviestas žymesnių specialistų pasitarimas, kuriame dalyvavo 18 žmonių. Jam pirmininkavo viceministras P. Mašiotas, sekretoriavo K. Šakenis. Pasitarimas išrinko komisiją Universiteto kursų įstatams parengti. Komisijos nariai – Z. Žemaitis, E. Volteris, A. Janulaitis, J. Vabalas-Gudaitis ir J. Alekna³. Parengus Universiteto kursų įstatus, 1919 m. spalio 19 d. buvo sukviestas didesnis pasitarimas, kuriame aptarti įstatai, nutarta kursuose įsteigti 6 skyrius ir išrinktos tiems skyriams organizuoti specialistų komisijos (po tris narius). Komisijos nariai: 1) humanitarinio skyriaus – J. Vabalas-Gudaitis, E. Volteris, J. Eretas; 2) juridinio – A. Janulaitis, V. Mačys, O. Biuchleris; 3) matematikos-fizikos – Z. Žemaitis, P. Mašiotas, K. Šakenis; 4) gamtos – T. Ivanauskas, P. Matulionis, L. Vailionis; 5) medicinos – M. Nasvytis, J. Staugaitis, J. Alekna; 6) technikos – K. Vasiliauskas, J. Mašiotas, J. Šimoliūnas²⁰. Baigusi būtiniausius parengiamuosius darbus skyriuose, organizacinė komisija 1919 m. lapkričio 8 d. įteikė švietimo ministrui J. Tūbeliui prašymą patvirtinti Universiteto kursų, kaip valstybinės mokyklos, veikiančios prie Švietimo ministerijos, įstatus ir mokymo planus. Taip buvo siekiama iš valdžios Universiteto kursams gauti materialinės paramos ir valstybinės aukštosios mokyklos teisių, norėta, kad jų veiklai būtų suteiktas juridinis pagrindas ir saugomos kursų klausytojų bei mokslo personalo teisės. Tačiau švietimo ministras nesutiko su tokiu Universiteto kursų statusu ir nepatvirtino jų įstatų.

Lietuvių mokslinė visuomenė po šios nesėkmės nenuleido rankų ir ryžosi vien savo jėgomis, be valstybės paramos, įsteigti aukštąją mokyklą Lietuvoje. Buvo nutarta suburti Aukštųjų mokslų draugiją, kuri kaip juridinis asmuo galėjo įgyti turto, steigti privačias mokyklas. 1919 m. gruodžio 6 d. Kauno apskrities viršininkas patvirtino šios draugijos įstatus. Po draugijos įstatais pasirašė jos steigėjai: Z. Žemaitis, E. Volteris, J. Tūbelis, J. Vabalas-Gudaitis, M. Nasvytis, T. Ivanauskas, K. Vasiliauskas, A. Janulaitis²¹. Aukštųjų mokslų draugijos tikslas, kaip pabrėžta jos įstatuose, „skleisti ir remti Lietuvoje aukštuosius mokslus. Šiam tikslui pasiekti draugija: a) steigia ir remia visokias aukštųjų mokslų įstaigas; b) organizuoja paskaitas iš aukštųjų mokslų srities; c) leidžia mokslo knygas ir laikraščius; d) šelpia aukštuosius mokslus einančią jaunuomenę“²¹. Vienintelis ir svarbiausias draugijos uždavinys buvo įkurti ir išlaikyti Aukštuosius kursus. 1919 m. gruodžio 14 d. Z. Žemaitis per spaudą kreipėsi į Lietuvos visuomenę, kviesdamas ją kuo gausiau stoti į Aukštųjų mokslų draugiją šelpėjais, tikraisiais, labdariais ir amžiniais nariais (priklausomai nuo metinio nario mokesčio dydžio – 20, 100, 5000, 25000 auksinų), aukoti draugijai, kad ji galėtų įsteigti aukštąją mokyklą Lietuvoje²². „Visų aukotojų vardai aukso raidėmis bus įrašyti į mūsų kultūros istorijos lapus“²³, – rašė Aukštųjų mokslų draugijos taryba. Aukščiausia draugijos valdžia buvo visuotinis narių susirinkimas, kuris rinkdavo tarybą iš 19 narių, taip pat jos pirmininką, sekretorių ir išdėtininką.

Aukštųjų mokslų draugijos taryba, vadovaujama žymaus mokslininko, miškų ūkio specialisto P. Matulionio, 1919 m. gruodžio 23 d. raštu Nr. 1 pranešė švietimo ministrui, kad dėl lėšų trūkumo valdžiai atsisakius paremti iniciatorių grupės sumanymą įsteigti Universiteto kursus Kaune, šiuo reikalu toliau rūpinasi Aukštųjų mokslų draugija. Rašte prašoma patvirtinti draugijos steigiamų Aukštųjų kursų įstatus, mokymo planus ir leisti pradėti darbą²⁴. Švietimo ministras 1919 m. gruodžio 27 d. patvirtino įstatus²⁵.

Aukštieji kursai – tai universiteto tipo privati aukštoji mokykla. Jų įstatų (statuto) pirmasis straipsnis teigė, jog „Aukštieji kursai yra mokslo ir mokymo įstaiga: jie atlieka mokslo tyrinėjimus ir suteikia jaunuomenei įvairių specialybių aukštojo mokslo žinių“²⁵. Aukštuosiuose kursuose buvo numatyti ir veikė 6 skyriai (fakultetai): humanitarinių mokslų, teisių, matematikos ir fizikos, gamtos, medicinos ir technikos. Prireikus galėjo būti steigiami nauji ir reorganizuojami veikiantys skyriai. Aukštųjų kursų klausytojai buvo suskirstyti į tikruosius, turinčius brandos atestatą, ir laisvuosius klausytojus, neturinčius jo. Išlaikę papildomus egzaminus iš vidurinės mokyklos kurso, laisvieji klausytojai galėjo tapti tikraisiais. Mokestis už

mokslą iš pradžių buvo 300 aukšinių, o vėliau – 600 aukšinių per metus. Įstatų 15 straipsnis skelbė, jog baigę mokslą ir išlaikę egzaminus komisijoje, kurioje dalyvauja valdžios atstovas, Aukštųjų kursų absolventai įgyja aukštojo mokslo baigimo teises. Aukštųjų kursų lektoriais galėjo būti: 1) anksčiau dirbę aukštosiose mokyklose profesoriai, docentai, privačiai dirbantys docentai ir laborantai, 2) asmenys, baigę aukštąjį mokslą ir dirbę mokslo tiriamąjį darbą, 3) asmenys, turintys paskelbtų mokslo darbų. Lektorius, laborantus ir praktikos darbų vadovus konkurso tvarka rinkdavo skyrių (fakultetų) tarybos, o tvirtindavo Aukštųjų kursų taryba. Aukščiausia kursų valdžia – taryba. Ji rinkdavo Aukštųjų kursų vadovą, jo padėjėją ir tarybos sekretorių. Aukštųjų kursų tarybą sudarė visi lektoriai, pagalbinis mokslo personalas, klausytojų ir Aukštųjų mokslų draugijos atstovai. Visus mokymo organizavimo ir mokslo reikalus savarankiškai tvarkė skyrių (fakultetų) tarybos, kuriose dalyvavo visi skyriaus lektoriai, pagalbinis personalas ir klausytojai. Aukštųjų kursų lėšas sudarė Aukštųjų mokslų draugijos skiriamos lėšos, klausytojų mokestis už mokslą, valstybės pašalpa, įstaigų, organizacijų ir atskirų asmenų aukos. Aukštųjų kursų finansinei padėčiai tikrinti įstatuose buvo numatyta sudaryti revizijos komisiją iš dviejų Aukštųjų kursų tarybos ir dviejų Aukštųjų mokslų draugijos revizijos komisijos išrinktų narių.

Aukštuosiuose kursuose buvo mokomasi pagal mokymo planus ir programas, panašias į universitetų. Aukštųjų kursų mokymo planas²⁶ rodo, jog teisių ir humanitarinių mokslų skyriuose mokslas turėjo trukti 3 metus (6 semestrus). Pastarasis skyrius turėjo 5 sekcijas. Tai – filologijos, filosofijos, istorijos, literatūros ir pedagogikos, kurių kiekviena apėmė po 6–8 profilines disciplinas. Teisių skyriaus mokymo planas numatė 19 disciplinų. Matematikos ir fizikos skyriuje mokslo trukmė – 3,5 metų (7semestrai). Čia numatyta dėstyti 15 disciplinų. Technikos ir gamtos skyriuose mokslas truko 4 metus (8 semestrus). Iš jų pirmajame buvo numatyta studijuoti 22, antrajame – 16 mokslo dalykų. Medicinos skyriuje mokslas turėjo trukti ilgiausiai – 5 metus (10 semestrų). Čia klausytojai privalėjo išklausyti 36 mokymo dalykų kursą.

Sutvarkę juridinius Aukštųjų kursų kūrimo reikalus ir parengę tam reikalingus dokumentus, pirmosios aukštosios mokyklos organizatoriai ėmėsi materialinės bazės kūrimo. Visų svarbiausias buvo lėšų klausimas. Aukštųjų mokslų draugijos taryba 1919 m. gruodžio 30 d. rašte Nr. 4 rašė švietimo ministrui, jog „dėl lėšų trūkumo, valdžiai tuo tarpu atsisakius steigti Kaune aukštąją mokyklą, Aukštųjų mokslų draugija ėmėsi to darbo ir nutarė įkurti Aukštuosius kursus (...). Draugija, tarp kitko, mano suorganizuoti loteriją, kuri

duos jai pakankamai lėšų Aukštiesiems kursams laikyti²⁷. Tačiau aukštajai mokyklai atidaryti reikėjo pinigų, ir rašte prašoma išrūpinti 80 000 auksinų (30 000 knygoms ir 50 000 mokymo priemonėms įsigyti) valstybės pašalpą, nes be jos „būtų sunku pradėti savo darbą, kuris yra reikalingas mūsų kraštui“. Pridėjęs lydraštį, Aukštųjų mokslų draugijos ir Aukštųjų kursų įstatus, švietimo ministras šį raštą 1920 m. sausio 3 d. persiuntė ministrui pirminin-
kui. Lydraštyje švietimo ministras rašė, jog „pritardama Aukštųjų mokslų draugijos tarybos prašymui, Ministerija prašo skubiai apsvarstyti jį Ministerių kabineto posėdį“²⁸. Norėdama kuo greičiau atidaryti Aukštuosius kursus, Aukštųjų mokslų draugijos taryba nutarė nelaukti, kol valstybės pašalpos klausimas bus išspręstas vyriausybės instancijose, ir 1920 m. sausio 2 d. kreipėsi į Prekybos ir pramonės banką, kad paskolintų pusei metų 30 000 auksinų, o kaip garantiją pridėjo visų tarybos narių pasirašytą vekselį²⁹. Taip savo atsakomybe pasiskolinę pinigų, aukštosios mokyklos steigėjai komandiravo T. Ivanauską iki 1920 m. sausio 20 d. į Vokietiją nupirkti būtiniausių knygų ir mokymo priemonių³⁰. Ministrų kabinetas 1920 m. sausio 5 d. nutarė leisti Švietimo ministerijai duoti 25 000 auksinų kreditą Aukštiesiems kursams išlaikyti³¹. Aukštųjų mokslų draugijos tarybos narys L. Vailionis šią pašalpą 1920 m. sausio 22 d. atsiėmė iš Švietimo ministerijos³². Aukštųjų mokslų draugijos taryba 1920 m. vasario 24 d. kreipėsi į švietimo ministrą prašydama patvirtinti loterijos taisykles ir leisti ją pradėti³³. 1920 m. kovo 16 d. Aukštiesiems kursams 20 000 auksinų paaukojo Kooperatyvų bendrovė³⁴. Taip buvo sukauptos lėšos Aukštųjų kursų veiklos pradžiai.

Be lėšų, aukštosios mokyklos darbui dar reikėjo daug kitų materialinių dalykų. Nors dar neturėjo Aukštieji kursai savo žinioje nė vieno kambario, jų vadovas Z. Žemaitis 1920 m. pradžioje susirūpinęs ieškojo baldų aukštajai mokyklai: „Aukštieji kursai, labai stigdami baldų ir lėšų stokos dėlei nepajėgdami jų įsigyti, šiuomi kreipiasi į plentų, vandens kelių ir uostų valdybą, prašydami perleisti Aukštųjų kursų reikalams, jei rastų galimu dovanai arba už minimalią kainą, esamus valdybos sandėliuose aplūžusius baldus“³⁵. Netrukus jis tuo pačiu adresu vėl rašė: „Turimomis žiniomis plentų, vandens kelių ir uostų valdybos sandėliuose yra nemaža stalų ir kitokių rakandų, vokiečių paliktų. Tuo tarpu Aukštieji kursai yra labai reikalingi stalų, taburečių, spintų, praustuvų, kibirų ir kitų smulkių daiktų zoologijos bei botanikos kabinetams įtaisyti ir neturi galimybės greitai laiku įsigyti tų daiktų. Todėl šiuomi turime garbės prašyti valdybos neatsisakyti paskolinti Aukštiesiems kursams 5–8 stalus, 25–30 taburečių, 2–3 spintas ir 2–3 praustuvus“³⁶. Taip buvo sukurta šiokia tokia materialinė bazė ir pasirengta mokymo procesui.

Aukštųjų mokslų draugija 1920 m. sausio 27 d. Kaune iškilmingai atidarė Aukštuosius kursus – privatų universitetą, pirmąją aukštąją mokyklą nepriklausomoje Lietuvoje. Į iškilmes atvyko švietimo ministras J. Tūbelis, Žemaičių vyskupas P. Karevičius, vidaus reikalų, teisingumo ir kiti ministrai, žymūs visuomenės ir mokslo veikėjai³⁷. Iškilmes pradėjęs Z. Žemaitis paskelbė, jog nuo šiol Lietuvoje įsteigta aukštoji mokykla. Aukštųjų kursų atidarymą nuoširdžiai sveikino vyskupas P. Karevičius, poetas prelatas J. Mačiulis-Maironis, kalbininkas J. Jablonskis, valstiečių liaudininkų partijos lyderis M. Sleževičius, rašytojas prelatas A. Dambrauskas-Jakštas, žydų reikalų ministras M. Soloveičikas ir kiti, turiningą kalbą apie mokslo reikšmę lietuvių tautos atgimimui pasakė A. Voldemaras, J. Vabalas-Gudaitis. Tačiau, kaip teigia savo atsiminimuose Z. Žemaitis, tautininkų vadovaujama Lietuvos valdžia nepalankiai vertino Aukštųjų kursų atidarymą³⁸. Lietuvos prezidentas A. Smetona, „važinėjęs ryte į provinciją, tesugrįžo 7 val. ir pavargęs negalėjo atvykti“³⁹, švietimo viceministras P. Mašiotas pareiškė, jog į iškilmes atvyko asmeniškai, nesutiko kalbėti Švietimo ministerijos vardu ir dalyvauti prezidiume⁴⁰. Krikščionių demokratų partijos lyderiai, puoselėję katalikiško universiteto planus ir visą dėmesį sutelkę į kadro rengimą užsienyje, taip pat nebuvo palankiai nusiteikę kursų atžvilgiu. Jie, kaip ir katalikiškos pasaulėžiūros mokslinė inteligentija, nedalyvavo Aukštųjų kursų kūrimo darbe ir apskritai laikėsi nuošalyje nuo jų arba kartais tik kritikuodavo.

Pirmąją aukštąją mokyklą Lietuvos Respublikoje įkūrė mokslinė inteligentija ir tvarkė ją savo jėgomis. Vadindamasi Aukštųjų kursų vardu, ji veikė iki 1922 m. vasario 16 d., kol oficialiai buvo suvalstybinta ir paversta Lietuvos universitetu. Iš pradžių Aukštųjų kursų vadovas (rektorius) buvo Z. Žemaitis, padėjėjas – J. Vabalas-Gudaitis, tarybos sekretorius – L. Vailionis, o 1921 m. sausio 16 d. taryba vadovu išrinko J. Vabalą-Gudaitį, padėjėju – T. Ivanauską ir tarybos sekretoriumi – F. Butkevičių⁴¹. Aukštuosiuose kursuose veikė 6 skyriai – humanitarinių mokslų, teisių, matematikos ir fizikos, gamtos, technikos ir medicinos. Jiems vadovavo E. Volteris, A. Janulaitis, Z. Žemaitis, T. Ivanauskas, J. Šimoliūnas ir M. Nasvytis (vėliau P. Avižonis). Juose susibūrė nemaža grupė lektorių – aistringų švietimo entuziastų. Be minėtų skyrių vedėjų (dekanų), Aukštuosiuose kursuose dar dėstė J. Vabalas-Gudaitis, V. Dubas, A. Voldemaras, P. Dovydaitis, P. Klimas, J. Eretas, P. Leonas, A. Tumėnas, B. Kuodaitis, V. Čepinskis, L. Vailionis, K. Vasiliauskas, P. Čiurlys, A. Verbickas, J. Blažys, J. Kairiūkštis, P. Mažylis, J. Žilinskas, J. Alekna, J. Karūža, S. Matulaitis ir kiti⁴². 1920 m. pavasario semestre paskaitas skaitė 34, 1920 m. rugsėjo mėn. – 42 (iš jų – 4 profesoriai), o prieš kursų panaikini-

mą – 48 lektoriai⁴³. Daugiausia tai buvo pažangių demokratinių pažiūrų mokslinės inteligentijos atstovai – įvairių pasaulėžiūrų ir idėjinių įsitikinimų žmonės, taip pat katalikiškos ideologijos atstovai, nors to meto katalikiškoje spaudoje ir buvo žinutė, kad dėl įsitikinimų į Aukštuosius kursus dirbti nebuvo priimtas vienas jaunas mokslininkas, grįžtas iš užsienio su filosofijos daktaro laipsniu⁴⁴.

Aukštieji kursai dirbo nepaprastai sunkiomis sąlygomis. Dvejus metus jie veikė tik dėl didžiulio lektorių ir klausytojų entuziazmo bei Lietuvos visuomenės paramos. Prof. V. Čepinskis Steigiamajame seime 1921 m. gruodžio 7 d. nurodė: „...man per visą savo gyvenimą nė viename universitete neteko tokio sunkaus darbo matyti. Man neteko net vidurinės mokyklos matyti, kur taip sunkiai reikėtų dirbti darbą“⁴⁵. Nerodė Aukštiesiems kursams savo palankumo krikščionių demokratų vadovaujama Švietimo ministerija: kursai buvo nuolat puldinėjami ir, kaip nurodė prof. V. Čepinskis, net šmeižiami⁴⁶.

Aukštieji kursai buvo atidaryti ir įsikūrė Kauno I (vyrų) gimnazijoje (Laisvės alėja, Nr. 55)⁴⁷. Pirmaisiais veiklos metais jie neturėjo savo patalpų. Kursų vadovybė buvo išsirūpinusi leidimą vakarais skaityti paskaitas „Aušros“ gimnazijoje, paštininkų kursuose, Švietimo ministerijoje, gamtos tyrimo stotyje, karininkų klube, pašto ir telegrafo valdyboje, plentų ir vandens ūkio valdyboje, siaurųjų geležinkelių dirbtuvėse⁴⁸. Humanitarinių mokslų, Teisų skyrių lektoriai galėjo būti beveik patenkinti, o gamtos, ypač medicinos mokslams, dėstyti reikėjo savų patalpų. Neturėdami jų, pvz., prozektoriaus, lektoriai lavonus preparuodavo savo butuose ir slapta juos nešdavo į gimnaziją, kur vykdavo anatomijos paskaitos. Tai vertė arba uždaryti Medicinos skyrių, arba gauti jam patalpas. Aukštųjų kursų vadovybei ir mokslinei visuomenei vis dėlto pavyko 1921 m. sausio 31 d. iš Teisingumo ministerijos gauti namą anatomikumui A. Mickevičiaus gatvėje Nr. 7. Čia ilgainiui susiformavo Aukštoji medicinos mokykla. (Nugriovus šį namą, jo vietoje 1932 m. buvo pastatyti Medicinos fakulteto – dabar KMA – rūmai). Vėliau buvo gauti Kauno komercinės mokyklos rūmai K. Donelaičio ir A. Mickevičiaus gatvių kampe (dabar – KTU I rūmai). Juose įsikūrė Aukštųjų kursų administracija, laboratorijos ir kabinetai, biblioteka, 1921 m. rugpjūčio mėn. turėjusi apie 1,5 tūkst. tomų knygų⁴⁹ ir kitos pagalbinės įstaigos. Kadangi klausytojų buvo nedaug, šių pastatų, kaip nurodė V. Lašas, Aukštųjų kursų veikimo pabaigoje pakako mokymo procesui organizuoti⁵⁰.

Aukštųjų kursų darbo sąlygas nepaprastai sunkino lėšų trūkumas. 1920 m. jie gyvavo visuomenės aukomis: J. Šliūpo rūpesčiu iš Amerikos lietuvių buvo gauta 20 0385 auksinai, Aukštųjų mokslų draugijos organizuota

loterija davė 150 000, po 20 000 paaukojo Kooperatyvų bendrovė ir Panevėžio apskrities savivaldybė, po 10 000 – Šakių apskrities savivaldybė bei Prekybos ir pramonės bankas, po 5 000 – nemaža privačių asmenų; klausytojų mokesčiai už mokslą sudarė 150 000⁵¹. Lietuvos vyriausybės pašalpa Aukštiesiems kursams 1920 m. tebuvo 150 000 auksinų⁵² iš bendros 1 454 275 auksinų sumos, numatytos 1920 m. išlaidų sąmatoje⁵³. Taigi valdžios parama Aukštiesiems kursams sudarė tik 10,3% visų jų išlaidų. Ministrų kabinetas 1921 m. kovo 21 d. patvirtino Aukštųjų kursų sąmatą 1921 metams – 1 568 400 auksinų, nors Aukštųjų kursų taryba iš pradžių numatė 2 356 200, o vėliau Švietimo ministerijai ir finansų įstaigoms reikalaujant sumažino iki 1 703 200 auksinų sumos⁵⁴. Iš patvirtintos sumos 559 300 auksinų padengė patys kursai (klausytojų mokesčiai, loterija, aukos), o 1009100 sudarė valstybės pašalpa⁵⁵. Taigi valstybės parama Aukštiesiems kursams 1921 m. sudarė 64,3% visų išlaidų, lyginant su 1920 m., padidėjo daugiau kaip 6 kartus. Aukštojo mokslo reikalams Lietuvos valstybės biudžete 1921 m. buvo numatyta 6 373 000 auksinų⁵⁶, kurių 84,2% buvo skirta užsienyje studijuojantiems valstybės stipendininkams ir tik 15,8% – nacionalinei aukštajai mokyklai Lietuvoje remti. Nors valdžios pašalpa Aukštiesiems kursams padidėjo, bet ji buvo labai nereguliariai išmokama, ir kartais iškildavo pavojus, kad semestro viduryje nutrūks mokslas. Antai 1921 m. balandžio mėn. pabaigoje Aukštųjų kursų darbuotojams dar buvo neišmokėtos algos net už keturis mėnesius⁵⁷. Panaši padėtis susiklostė 1921 m. gruodžio mėn.⁵⁸.

Aukštųjų kursų gautos lėšos vos galėjo palaikyti jų egzistavimą, ir tai tik panaikinus kai kuriuos semestrus. Lektoriams buvo mokamas, kaip nurodė Z. Žemaitis, tik elgetiškas valandinis atlyginimas – 75 auksinai už valandą. Beveik visi lektoriai turėjo nuolatinį darbą kitose įstaigose, o kursuose dėstė laisvalaikio, po darbo valandų, nes paskaitos vykdavo nuo 17 iki 22 val. Lektorius vidutiniškai per mėnesį uždirbdavo apie 1 000 auksinų. Keletas lektorių dirbo tik Aukštuosiuose kursuose ir uždirbdavo apie 2500 auksinų⁵⁹. Be to, lektoriai savo lėšomis pirkdavo mokymo priemones. Iš viso per pirmąjį semestrą, 1920 m. pavasarį, buvo perskaityta 1 400, o per paskutinį, 1921 m. rudenį, – 3 927 paskaitos⁶⁰. Pastovų atlyginimą gaudavo tik administracijos, kanceliarijos darbuotojai ir skyrių vedėjai (500 auksinų).

Aukštųjų kursų veikimo pradžioje mokėsi 522 klausytojai, kurių daugiau kaip pusė (278) buvo laisvieji⁶¹. Daugiausia klausytojų buvo Medicinos skyriuje – 159, Humanitarinių mokslų – III, Teisių – 88, Technikos – 78, Gamtos – 66 ir mažiausiai Matematikos-fizikos – 20. Moterys sudarė apie trečdalį klausytojų (168). Lietuvių buvo 69,3%, žydų – 29,1%, kitų tautybių – 1,6%. Beveik pusę visų klausytojų (244) sudarė 20–25 m. amžiaus jaunimas.

Kursų gyvavimo pabaigoje klausytojų gerokai sumažėjo, nes 1920 m. rudenį vyrai buvo mobilizuoti į kariuomenę, o Lenkijai okupavus Vilniaus kraštą, iš ten kilę klausytojai negrižo į Kauną tęsti mokslo. 1921 m. gruodžio mėn. kursuose mokėsi 436 klausytojai⁶², kurių daugiau kaip pusė (240) buvo Medicinos skyriuje, Teisių – 65, Humanitarinių mokslų – 42, Technikos – 41, Gamtos – 35 ir Matematikos-fizikos – 13. Lietuviai sudarė 54,6%, žydai – 43,1%, kitų tautybių atstovai – 2,3%.

Aukštųjų kursų klausytojai mokėsi 3 semestrus – 1920 m. pavasario ir 1921 m. pavasario ir rudens. 1920 m. rudens semestre (nuo 1920 m. spalio 10 d. iki 1921 m. sausio 10 d.)⁶³ mokslas buvo nutrauktas dėl Želigovskio kariuomenės įsiveržimo į Vilniaus kraštą. 1921 m. pavasarį mokslas buvo tęsiamas tik antrame ir Medicinos skyriaus – dešimtame semestre. Taigi tik tų pačių metų vasarą buvo baigtas mokslas visų skyrių pirmame ir Medicinos penktame kursuose. Rudenį mokslas buvo pradėtas I ir tęsiamas III semestre⁶⁴.

Mokymosi Aukštuosiuose kursuose sąlygos buvo labai sunkios. Kursai neturėjo jokio bendrabučio, stipendijų taip pat nebuvo. Dauguma klausytojų, apie 75%, dirbo įvairiose įstaigose, kad užsidirbtų lėšų gyvenimui ir mokesčiui už mokslą, o vakarais mokėsi kursuose. Klausytojo gyvenimo minimumas buvo apie 20 auksinų per dieną, o 2–3 vietų kambario nuoma – apie 150–200 auksinų per mėnesį. Aukštųjų kursų klausytojai buvo susibūrę į tris draugijas – medikų, socialistų ir katalikų⁶⁵.

Apibendrinti tai, kas išdėstyta anksčiau, būtų galima prof. V. Čepinskio žodžiais, pasakytais Steigiamajame seime, svarstant universiteto statutą. Jis pabrėžė, kad Švietimo ministerija, ne itin vertinusi Aukštuosius kursus, kai prireikė kurti universitetą, reikalingų žmonių teranda tikrai Aukštuosiuose kursuose ir apskritai „remiasi tik tuo, ką duoda Aukštieji kursai“⁶⁶. O Aukštieji kursai davė daug. Tai leido Švietimo ministerijai per tris dienas nuo Ministrų kabineto 1922 m. vasario 13 d. priimto nutarimo, įpareigojusio ją įsteigti universitetą, atlikti visą parengiamąjį darbą ir 1922 m. vasario 16 d. iškilmingai atidaryti Lietuvos universitetą. Kokius parengiamuosius darbus galima nuveikti per tris dienas, sprendžiant tokią sudėtingą problemą – universiteto kūrimą, nesunku suvokti: sukviesti svečius į iškilmes ir pakeisti veikiančios aukštosios mokyklos juridinį statusą. Toks parengiamasis darbas ir buvo atliktas. Lietuvos universitetas per tris dienas visiškai perėmė ir toliau tęsė Aukštųjų kursų darbą.

Taigi Aukštųjų kursų reikšmė Lietuvos aukštojo mokslo istorijoje buvo didelė. Nors mokymo lygis dėl lėšų, patalpų, mokymo priemonių ir patyruosiu mokslinių pedagoginių kadru stokos Aukštuosiuose kursuose nebuvo

aukštas, tačiau kursai visokeriopai parengė dirvą valstybiniam universitetui, iš dalis nulėmė būsimą universiteto pasaulietišką pobūdį. Kursai parengė ir 1920 m. Švietimo ministerijai įteikė universiteto statuto projektą. Savo darbu jie lėmė būsimą universiteto struktūrą, subūrė nacionalines mokslines pedagogines jėgas, parengė aukštesnių kursų studentus visoms, ypač gamtos ir technikos, specialybėms. Dėl kursų atlikto darbo valdžia buvo priversta į kuriamo universiteto statutą įtraukti visus fakultetus, veikusius kursuose. Tikrai mažiausias, matematikos ir fizikos, buvo sujungtas su gamtos ir įkurtas naujas – matematikos ir gamtos fakultetas.

Aukštieji kursai parengė šokią tokią materialinę bazę universitetui įkurti. Visas jų sukauptas turtas – patalpos, įrenginiai, knygos, mokymo priemonės – buvo perduotos universitetui. Todėl, pabrėžė Z. Žemaitis, universitetas „nepatyrė visų tų sunkumų, kuriuos patyrė Aukštieji kursai“⁶⁷. Be to, suvalstybinus juos, universitetas iškart galėjo pradėti darbą ne tik su I, bet ir II, ir IV semestrų studentais.

Nors iš susikūrusių savarankiškų Pabaltijo valstybių Lietuva vėliausiai įkūrė savo valstybinį universitetą (Latvija – 1919 m. rugsėjo 28 d., Estija – 1919 m. gruodžio 1 d.), bet lietuvių tautai neteko dešimt metų laukti savo valstybinės aukštosios mokyklos. Lietuvių mokslinės inteligentijos didžiulio entuziazmo ir pasiaukojimo dėka ji buvo įkurta žymiai anksčiau, ir labai greitai, vos po dviejų darbo metų (nuo 1924 m.) į nepriklausomos Lietuvos valstybinį, visuomeninį, ekonominį ir kultūrinį gyvenimą kasmet įsiliejo nauji nacionaliniai kvalifikuoti specialistai.

Nuorodos

¹ Žemaitis Z. Aukštieji kursai // Lietuviškoji enciklopedija. – K., 1934. – T. 2. – P. 228–230.

² Aukštosios mokyklos kūrimasis ir vystymasis Kaune. – V., 1967.

³ Aukštajam mokslui Kaune 60 metų // Mokslinės konferencijos, skirtos Aukštųjų kursų įkūrimo 60-mečiui, medžiaga. – V., 1984.

⁴ Mančinskas Č. Kova dėl aukštosios mokyklos ir jos įkūrimas buržuazinėje Lietuvoje // Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija. – V., 1978. – T. 18 (1).

⁵ Lietuvos gyventojai. Pirmojo 1923 m. rugsėjo 17 d. visuotinio gyventojų surašymo duomenys. – K., 1923. – P. 95.

⁶ Aukštosios mokyklos kūrimasis ir vystymasis Kaune. – 36.

⁷ Steigiamojo Seimo darbai. – 1921, 147 posėdis. – P. 3.

⁸ Aukštosios mokyklos kūrimasis ir vystymasis Kaune. – P. 36.

⁹ Laikinosios vyriausybės žinios. – 1918. – Nr. 1.

¹⁰ Klimas P. Iš mano atsiminimų. – V., 1990. – P. 137.

¹¹ Aukštosios mokyklos kūrimasis ir vystymasis Kaune. – P. 37.

¹² Lietuva. – 1919. Birželio 1.

¹³ Lietuva. – 1919. Birželio 6.

- ¹⁴ Laikinosios vyriausybės žinios. – 1919. – Nr. 11.
- ¹⁵ Seimo stenogramos. 3-asis seimas. – 1926, 20 posėdis. – P. 11.
- ¹⁶ Ten pat. – P. 12.
- ¹⁷ Aukštosios mokyklos kūrimasis ir vystymasis Kaune. – P. 36.
- ¹⁸ Aukštosios mokyklos kūrimasis ir vystymasis Kaune. – P. 39.
- ¹⁹ Ten pat. – P. 8.
- ²⁰ Žemaitis Z. Aukštieji kursai // Lietuviškoji enciklopedija. – K., 934. – T. 2. – P. 229.
- ²¹ Lietuva. – 1919. Spalio 6.
- ²² Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau LCVA). – F. 402. – Ap. 4. – B. 42. – L. 3.
- ²³ Lietuva. – 1919. Gruodžio 14.
- ²⁴ Pirmoji aukštoji Lietuvos mokykla. Aukštieji kursai. – K., 1920. – p. 8.
- ²⁵ LCVA. – F. 631. – Ap. 12. – B. 2. – L. 553.
- ²⁶ Švietimo darbas. – 1920. – Nr. 2. – P. 11–12.
- ²⁷ Pirmoji aukštoji Lietuvos mokykla. – P. 22–26.
- ²⁸ LCVA. – F. 631. – Ap. 12. – B. 2. – L. 550.
- ²⁹ Ten pat. – F. 923. – Ap. 1. – B. 81. – L. 125.
- ³⁰ LCVA. – F. 631. – Ap. 12. – B. 2. – L. 548.
- ³¹ Ten pat. – L. 552.
- ³² Ten pat. – F. 923. – Ap. 1. – B. 86. – L. 39.
- ³³ Ten pat. – Ap. 12. – B. 2. – L. 547.
- ³⁴ Ten pat. – L. 545.
- ³⁵ Ten pat. – L. 536.
- ³⁶ Ten pat. – L. 532.
- ³⁷ LCVA. – F. 631. – Ap. 12. – B. 2. L. 513.
- ³⁸ Lietuva. – 1920. Sausio 29; Sausio 30; Sausio 31; Vasario 1.
- ³⁹ Aukštosios mokyklos kūrimasis ir vystymasis Kaune. – P. 10.
- ⁴⁰ Lietuva. – 1920. Sausio 30.
- ⁴¹ Aukštosios mokyklos kūrimasis ir vystymasis Kaune. – P. 10.
- ⁴² LCVA. – F. 631. – Ap. 12. – B. 3. – L. 47.
- ⁴³ Ten pat. – B. 37. – L. 9.
- ⁴⁴ LCVA. – F. 631. – Ap. 12. – B. 41. – L. 4.
- ⁴⁵ Tėvynės sargas. – 1922. Vasario 12.
- ⁴⁶ Steigiamojo seimo darbai. – 1921, 147 posėdis. – P. 4.
- ⁴⁷ Ten pat.
- ⁴⁸ LCVA. – F. 631. – Ap. 12. – B. 41. – L. 4.
- ⁴⁹ LCVA. – F. 631. – Ap. 12. – B. 37. – L. 114–115. Plačiau apie tai žr.: Aukštosios mokyklos kūrimasis ir vystymasis Kaune. – P. 11–12, 46–48.
- ⁵⁰ LCVA. – F. 391. – Ap. 17. – B. 765, II d. – L. 72.
- ⁵¹ Aukštosios mokyklos kūrimasis ir vystymasis Kaune. – P. 48.
- ⁵² LCVA. – F. 631. Ap. 12. – B. 42. – L. 118; B. 2. – L. 536.
- ⁵³ LCVA. – F. 391. – Ap. 4. – B. 765. – L. 200.
- ⁵⁴ Ten pat. – L. 164–167.
- ⁵⁵ Ten pat. – L. 147, 170; F. 923. – Ap. 1. – B. 155. – L. 53.
- ⁵⁶ Ten pat. – F. 391. – Ap. 4. – B. 765. – L. 170.
- ⁵⁷ Lietuvos aidas. – 1936. Vasario 4.
- ⁵⁸ LCVA. – F. 631. – Ap. 12. – B. 39. – L. 153.
- ⁵⁹ Ten pat. – F. 391. – Ap. 4. – B. 765. – L. 12.
- ⁶⁰ LCVA. – F. 391. – Ap. 4. – B. 765. – L. 22.
- ⁶¹ Žemaitis Z. Min. str. – P. 230.

⁶¹ LCVA. – F. 631. – Ap. 12. – B. 37. – L. 8.

⁶² Ten pat. – L. 15.

⁶³ LCVA. – F. 631. – Ap. 12. – B. 41. – L. 4.

⁶⁴ Ten pat. – B. 39. – L. 13.

⁶⁵ Ten pat. – F. 391. – Ap. 4. – B. 765. – L. 72.

⁶⁶ Steigiamojo seimo darbai. – 1921, 147 posėdis. – P. 4.

⁶⁷ Žemaitis Z. Min. str. – P. 230.

“HIGHER COURSES” AS THE FIRST HIGHER SCHOOL IN LITHUANIA

Č. MANČINSKAS

S u m m a r y

After the newly independent Lithuanian state had been established, the necessity of development of economics, education, culture and the state governing machinery became obvious. So the society needed a sufficient amount of educated specialists, which, at this moment, especially with a higher education, have only been a few. Because of the Russian tzarist governmental politics of the nacional oppression, and, having no higher school, the country remained undeveloped for almost a century. According to the data of the first general census of the population, only 42.18% of the population of Lithuania were literate, 25.18% were half literate, and the others were the illiterate persons. In 1919 the Lithuanian government decided not to establish at national higher school and to send young people for education to foreign higher schools. On 27 January, 1920, the Lithuanian intelligentsia of a democratic orientation decided to establish and financially support the first private higher shool in Kaunas – “The Higher Courses”. Z. Žemaitis was the first head of them, and J. Vabalas-Gudaitis, the next one. There were 6 departments (faculties); Humanitarian, Law, Mathematical-Physical, Technical, and Medical at the Coursesm and they were headed by the deans E. Volteris, A. Janulaitis, Z. Žemaitis, T. Ivanauskas, J. Šimoliūnas, and M. Nasvytis. There were 522 unattached students and 34 lecturers.